

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CONSTITUTIONAL LAW/
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

<https://doi.org/10.59546/18290744-2025.10-12-15>

ԱՐԱՐԱՏ ԲԱՅԱՆԴՐՅԱՆ
«ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ,
ՀՀ փաստաբանների պալատի անդամ»

ARARAT BAYANDURYAN
*PhD student of the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia,
Member of the Chamber of Advocates of the RA*

ԱՐԱՐԱՏ ԲԱՅԱՆԴՐՅԱՆ
*Аспирант Института философии, социологии и права
Национальной академии наук Республики Армения,
Член палаты адвокатов РА*

«ՎԵԹԹԻՆԳԸ» ՈՐՊԵՍ ԱՆՑՈՒՄԱՅԻՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾԻՔԱԿԱԶՄ

“VETTING” AS A TOOL OF TRANSITIONAL JUSTICE

«ВЕТТИНГ» КАК ИНСТРУМЕНТ ПЕРЕХОДНОГО ПРАВОСУДИЯ

Ներածություն

Ներկայում դատական իշխանությունն օբյեկտիվորեն կանգնած է լուրջ ու արմատական վերափոխումների առջև: Դատական իշխանության հանրային բացասական ընկալումները և վստահության ցածր մակարդակը պահանջում են համարժեք և համալիր միջոցառումների իրականացում, որոնցից մեկը դատական իշխանության մարմիններում իրականացվելիք անձանց խոցելիության ստուգման (վեթթինգի) ներդնումն է:

Վեթթինգ (անգլ.՝ Vetting), (պետական և քաղաքական գործիչների զտում) գործընթաց է, որի ընթացքում իրականացվում են միջոցառումներ՝ պարզելու, թե արդյոք պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձինք, ովքեր մեղադրվում են մարդու իրավունքների խախտումների, կոռուպցիայի և այլ հանցագործությունների մեջ, իրենց գործունեությունն իրականացնելիս չարաշահել են իրենց պաշտոնական դիրքը, թե ոչ: Անվտանգության ոլորտում այն հակված է լինել շատ ավելին խիստ և ծավալուն: Ինչհիմա է անհրաժեշտ: Այն անհրաժեշտ է, որպեսզի պետական պաշտոնից բացառեն այն անձանց, որոնք սպառնալիք են ներկայացնում պետու-

թյան համար¹:

Վերթինգի նպատակն է ապահովել դատական իշխանության անկախությունը, արդյունավետությունը և ժողովրդավարական հասարակությանը հարիր դերակատարումը, վերականգնել քաղաքացիների վստահությունը դատական իշխանության հանդեպ:

Հիմնական հետազոտություն

ՀՀ դատական իշխանության համակարգում վերինգի (ստուգման) ենթակա անձինք են՝ Սահմանադրական դատարանի անդամները, Վճռաբեկ դատարանի, Վերաքննիչ դատարանների, Սնանակության դատարանի, Վարչական դատարանի, Առաջին աստիճանի ընդհանուր իրավասության դատարանների և Հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորները:

Վերթինգի շրջանակները չեն ներառում դատավորների կամ այլ պետական ծառայողների ձեռնահատության, մասնագիտական գիտելիքների և ձգողությունների ստուգումը:

Վերթինգն օգտագործվում է նաև անցումային շրջանի արդարադատության ժամանակ²: Երբ երկրները, զինված հակամարտության կամ ավտորիտար իշխանության ժամանակաշրջանից հետո, անցումային գործընթացում են, հարկավոր է լինում որոշել, թե ինչպես վարվել պետական պաշտոնյաների հետ, որոնք մարդու իրավունքների խախտումներ են կատարել: Պետք է նաև ուսումնասիրվեն և վերանայվեն այնպիսի ինստիտուցիոնալ կառույցներ, որոնք թույլ են տվել նմանօրինակ չարաշահումները: Վերթինգը ֆիզիկական անձանց ամբողջականության գնահատման գործընթացների շարք է (օրինակ, նրանց նվիրվածությունը մարդու իրավունքների համապատասխան չափանիշներին), որ որոշվի նրանց նպատակահարմարությունը հանրային աշխատանքների համար: Ժողովրդավարության և խաղաղության անցնող երկրները հաճախ օգտագործում են նման գործընթացները, որ չարաշահող կամ անգործունակ պետական պաշտոնյաները հեռացվեն քաղաքացիական ծառայությունից³:

«Վերթինգ նշանակում է պարզել տվյալ անձի՝ քաղաքացիական ծառայությունում իր պաշտոնին համապատասխանության աստիճանը, սակայն շեշտը դրվում է ոչ թե նրա բժշկական կամ մասնագիտական համապատասխանության, այլ բարոյական նկարագրի վրա: Անգլերենով դա ասվում է integrity, հայերեն թարգմանված՝ ազնվություն, անաչառություն, իսկ ավելի լայն իմաստով՝ բարոյական նկարագիր, բարոյական սկզբունքների ամրություն և խոսքի ու գործի համապատասխանություն: Եվ այդ բարոյական սկզբունքները պետք է համապատասխան լինեն միջազգային ստանդարտներին և ազգային օրենսդրությանը⁴»:

2019 թվականի մայիսի 20-ին Հայաստանի Հանրապետության գործող իշխանությունը առաջ է քաշել ՀՀ-ում դատական համակարգը վիրահատական միջամտություն իրականացնելու դոգման, որի իրականացման համար որպես մարտավարություն է ընտրվել այսպես կոչ-

¹ «Vetting» (http://www.etymonline.com/index.php?allowedJn_frame=0&search=v&searchmod e=none): Online Etymology Dictionary: Վերցված է 2021-11-07. «Vetting» (<http://www.merriam-webster.com/dictionary/vetting>): Merriam-Webster: Վերցված է 2021-11-07: Lapidus Juliet «Vetting Vet The origins of vet, verb tr» (<http://www.slate.com/id/2199254/>): «Richardson Defense Raises Questions» (<http://www.politico.com/news/stories/0307/3054.html>): Politico.com, Վերցված է 2021.11.07:

² Տես International Center for Transitional Justice (ICTJ); Pablo de Greif and Alexander Mayer-Rieckh (2007): «Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies» (<http://www.ictj.org/publication/justice-prevention-vetting-public-employees-transitional-societies>):

³ Տես «The International Center for Transitional Justice (ICTJ) on Vetting» (<http://www.ictj.org/our-work/research/vetting>): ICTJ: Վերցված է 2012-06-17:

⁴ «Ինչ է Վերթինգը. դրա կիրառման դեպքում պետք է բացառել խտրականության սկզբունքը» (https://elearning.asia-ajar.org/topic/vetting-and-lustration/?utm_source): Ինչ է Վերթինգը. դրա կիրառման դեպքում պետք է բացառել խտրականության սկզբունքը: 2019-05-20: Վերցված 121 Մայիս 2019:

ված «վեթինգը»: Այսինքն՝ հանրությունը պետք է ամբողջական տեղեկատվություն ունենա դատավորի ունեցած քաղաքական կապերի ու ծագումնաբանության, գույքային վիճակի, դատավորի կարգավիճակում և նախորդ շրջանում ծավալած գործունեության, անհատական և պրոֆեսիոնալ հատկանիշների մասին⁵:

Հաշվի առնելով Հայաստանում 2018 թվականի թավշյա հեղափոխության հանրային կարևորագույն պահանջներից արդարադատության բարեփոխում և արդյունավետ համակարգ ունենալու մարտահրավերը, ինչպես նաև վերջին շրջանում, կապված ՀՀ արդարադատության նախարարության և վարչապետի դիրքորոշումների հետ՝ դատավորների նախատեսված վեթինգի շուրջ, համարելով, որ այն ամենը, ինչ նախատեսել է արդարադատության նախարարությունը, մեծ ցանկության դեպքում անգամ անհնար է անվանել արդյունավետ և մեր երկրի կարիքները սպասարկող վեթինգ, նպատակահարմար ենք համարում ստորև ներկայացնել մեր հավաքական դիրքորոշումը ու մոտեցումները Հայաստանի Հանրապետությանը անհետաձգելիորեն անհրաժեշտ, արդյունավետ և իրական վեթինգի մասին: Այս փաստաթուղթը մշակել են ոլորտային անկախ մասնագետներ, հաշվի առնելով ինչպես մեր երկրի կարիքները, այնպես էլ մի քանի երկրների փորձը, որոնք անցումային արդարադատության մեխանիզմներ են գործարկել:

Վեթինգի վերաբերյալ բազմաթիվ հրապարակումների, տարբեր պետություններում կիրառված մոդելների գնահատման համադիր վերլուծությունից կարելի է դուրս բերել մի շարք թեզեր, որոնք անհրաժեշտ է հաշվի առնել Հայաստանի համատեքստում դատավորների վեթինգի արդյունավետ իրականացման համար: Այսպես՝

- Վեթինգը՝ որպես առանձին վերցրած գործիք, որևէ երկրում չի նպաստում դատական իշխանության առողջացմանը: Այն միանշանակ պետք է համադրվի համ նախորդի արդարադատության համակարգային բարեփոխումներին (նոր կադրերի պատրաստում, օրենսդրական խնդիրների վերհանում և լուծում, կառուցվածքային փոփոխություններ, արդյունավետության բարձրացում, արդարադատության այլ մարմինների բարեփոխումներ),

- Անկախ նրանից, թե արդարադատության ռեֆորմն ինչ երկարաժամկետ լուծումներ է առաջարկում դատավորների բարեվարքության բարձրացման ուղղությամբ, միևնույն է համընդհանուր վեթինգը մեկանգամյա կիրառման միջամտության գործիք է, որն անհրաժեշտ է զտելու համար առավել անբարեփոխ դատավորներին, որոնց հնարավոր չէ անձնավորել այլ պայմաններում՝ հաշվի առնելով որտեղ դատական իշխանության բռնազավթված լինելը պետության անունից հանդես եկող առանձին մարդկանց և նրանց խմբերի կողմից: Այլ կերպ ասած՝ սա *ad hoc* գործընթաց է, որն արդարացվել և համարժեք է գնահատվել ՄԱԿ-ի, ԵՄ, ԵԽ կողմից այն պետություններում, որտեղ դատական իշխանությունը երկար ժամանակ զավթված է եղել գործադիրի կողմից (տես՝ օրինակները ստորև),

- Անաչառ վեթինգը պետք է իրականացնի անկախ, տարբեր շերտերից ներկայացվածություն ունեցող մարմին(ներ)ը հստակ չափանիշների հիման վրա, որոնք ներառում են ոչ միայն գույքային դրությունն ու մասնագիտական կարողությունների գնահատումը, այլև հնարավոր ներգրավվածությունը հանցավոր խմբերում, ճնշման ներքո որոշումներ կայացնելուն և այլն: Այնուամենայնիվ, վեթինգի գործընթացը կարող է կուսակցական կամ քաղաքական չարաշահումների առիթ դառնալ, եթե դատավորների պաշտոնից հեռացումը պայմանավորվի խմբային կամ քաղաքական պատկանելությամբ՝ վերածելով վեթինգը քաղաքական

⁵ «Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի ելույթը դատաիրավական համակարգի վերաբերյալ» (<http://www.prememinister.am/hy/statements-and-messages/item/2019/05/20-Nikol-Pashinyan-Speech/>): ՀՀ վարչապետի ելույթները և ուղերձները: Primeminister: 20.05.2019: Վերցված է 21 մայիս 2019:

զտման գործընթացի: Նման ընթացակարգերը մարդու իրավունքների և իրավունքի գերակայության ամրապնդման փոխարեն հանգեցնում են բարեփոխումների նպատակի տապալման: Բոլոր սկզբունքների (խիստ չափանիշներ, անաչառ ստուգում, ընթացակարգային կանոններ, արդյունավետ բողոքարկում) խիստ պահպանման պարագայում իրատեսական չէ, որ վեթինգի արդյունքում համակարգից հեռացվեն բարեխիղճ և արդյունավետ աշխատող դատավորները, ինչը հաճախ նշվում է որպես հակափաստարկ ընդհանուր վեթինգին:

- Պետությունը պետք է ապահովի նախնական վեթինգի արդյունքների բողոքարկման անկախ, անաչառ ատյան, որին կկարողանան դիմել վեթինգի արդյունքում համակարգից հեռացված դատավորները,

- Համընդհանուր, *ad hoc* և առանց ժամկետային սահմանափակումների վեթինգ իրականացնելու համար բազմաթիվ երկրներ ընդունել են սահմանադրական փոփոխություններ, որոնց անցումային դրույթներով սահմանվել են դրա նպատակը, գործիքը, ժամկետները: Այդ դրույթներից բխում է սահմանադրական կամ այլ օրենքների ընդունում խորհրդարանի կողմից, որի հիման վրա իրականացվում է վեթինգը:

- Այն պնդումը, որ համընդհանուր վեթինգը կարող է բերել դատական իշխանության կոլապսի, խիստ չափազանցված է և հիմնվում է այլ պետությունների բացասական փորձի վրա: Կարելի է պնդել, որ ժամանակի և գործողությունների առումով խելացի պլանավորված և փուլային իրականացվող վեթինգը լավագույն լուծումն է, որին զուգահեռ դատավորների թափուր տեղերը պետք է զբաղեցնեն նոր վերապատրաստված դատավորների թեկնածուները: Վերջիններիս կրթումը, պատրաստումը և համակարգ գործուղումը պետք է կատարվի ռեֆորմի առաջին փուլից:

- Միջազգային փորձը հուշում է նաև, որ համընդհանուր վեթինգ իրականացնելու հարցում իշխանության հապաղումն էապես նվազեցնում է դրա արդյունավետությունը, որովհետև ժամանակի ընթացքում թուլանում է վեթինգ իրականացնելու քաղաքական կամքը, «վատ» դատավորները հարմարվում են նոր միջավայրում աշխատելուն, սակայն նրանց բարեվարքությունը խիստ կասկածելի է հատկապես կարևոր կոռուպցիոն և մարդու իրավունքների խախտումների վերաբերյալ գործեր քննելիս, նվազում է հանրության աջակցությունը դատավորների վեթինգին, և որպես հետևանք հանգեցնում է հանրության մոտ դատաիրավական բարեփոխումներից ընդհանուր հիասթափության:

Համընդհանուր վեթինգի չափանիշները, իրականացման փուլերն ու իրականացնող մարմնի կազմն ու լիազորությունները պետք է նախատեսվեն սահմանադրական փոփոխություններով: Մասնավորապես, Սահմանադրության անցումային դրույթները կարող են սահմանել, որ սահմանադրական փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելուց հետո վեց ամսվա ընթացքում անցումային դրույթներին համահունչ պետք է ընդունվի Վեթինգի մասին օրենքը:

Օրենքով պետք է սահմանվի վեթինգի ընտրված մոդելը և իրականացման կարգը, չափանիշները, փուլերը, իրականացնող մարմնի կազմը, անդամների ընտրության կարգը, պաշտոնավարման ժամկետը, սոցիալական երաշխիքներն ու գործունեության պաշտպանությունը հնարավոր միջամտությունից, ինչպես նաև որոշումների կայացման կարգը, բողոքարկման մեխանիզմները և հիմքերը, և այլն: Կորպորատիվ շահերի բխումը կանխելու նպատակով առավել արդյունավետ կլինի տվյալ մարմնում ներառել դատավորների, անկախ իրավաբանների, ոչ իրավաբանների, որոնք պետք է ընտրվեն Ազգային ժողովի կողմից նախնական բարեվարքության գնահատում անցնելուց հետո: Նույն սկզբունքներով պետք է ձևավորել ավելի փոքր կազմով անկախ Բողոքարկման մարմին: Պետք է ձևավորվի վեթինգ իրականացնող մարմնի աշխատակազմը, տվյալների հավաքագրման և վերլուծության բաժինները: Սկզբուն-

քային նշանակություն ունի, որ համընդհանուր վեթօինգը բաժանվի հստակ փուլերի, որոնցից յուրաքանչյուրը կստուգի սկզբում Սահմանադրական, հետո՝ Վճռաբեկ, այնուհետ՝ Բարձրագույն դատական խորհրդի, Վերաքննիչ դատարանների և վերջապես առաջին ատյանի դատավորներին:

Վեթօինգի չափանիշները պետք է հստակ ամրագրված լինեն օրենքում: Տվյալ դեպքում, քանի որ քննարկվում է *ad hoc* վեթօինգի տարբերակը, պետք է չափանիշների մեջ դիտարկել ոչ միայն գույքային դրությունն ու մասնագիտական հմտությունները, այլև կոռուպցիոն գործարքներում ներգրավվածության վերաբերյալ հիմնավոր փաստարկները՝ անկախ այդ կապակցությամբ քրեական գործի հարուցված լինելուց կամ չլինելուց, կայացրած վճիռների ազդեցությունը մարդու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների վրա, դատավորի մասնակցությամբ կայացված վճիռներով և որոշումներով ուժի մեջ մտած այն դատական ակտերը, որոնք ՄԻԵԴ-ի վճիռներով գնահատվել են որպես մարդու իրավունքների խախտումներ, և այլն: Նաև հստակ չափանիշներ պետք է սահմանել Վեթօինգի մարմնի որոշումների բողոքարկման համար՝ հիմքերը, ժամկետները, ընթացակարգը և այլն: Անկախ նրանից, թե ինչ չափորոշիչներ կընտրվեն ստուգման համար, դրանք պետք է արտահայտեն հասարակության՝ անկախ դատարաններ ստեղծելու ակնկալիքները, ինչպես նաև հնարավորինս պարզ և օբյեկտիվ իրազեկեն և ներգրավեն հասարակությանը: Սրա նպատակն է կառուցել հանրային աջակցություն տվյալ գործընթացի նկատմամբ և այն դարձնել հանրության համար լեգիտիմ: Օրինակ՝ քանի որ Արգենտինայում դատավորների վեթօինգն իրականացվեց փակ դռների ետևում, առանց հանրության իմացության, այն խորն անվստահություն ստեղծեց հանրության մեջ՝ ընկալվելով որպես նոր իշխանությունների կողմից իրենց հնազանդ դատական իշխանություն կառուցելու փորձ: Այսինքն, ի սկզբանե դատական համակարգի նկատմամբ հանրային վստահությունը բարձրացնելու համար կոչված դատավորների վեթօինգի գործընթացը չձառայեց իր նպատակին:

Օրենքով պետք է սահմանվի նաև Վեթօինգի մարմնի աշխատանքային գործունեության մեխանիզմները, այսինքն՝ արդյոք ստուգումը կատարվելու է դատավորների կողմից լրացված հայտարարագրերի, բանավոր հարցազրույցների, այլ մարմիններից ստացված տեղեկությունների, քաղաքացիներից ստացված բողոքների հիման վրա: Տարբեր պետություններում կիրառվել են տարբեր գործիքներ՝ կախված նրանից, թե ինչպիսի չափանիշներ են ընտրվել և հանրային մասնակցության ինչպիսի մակարդակ է անհրաժեշտ եղել ապահովել:

Համակարգում լայնածավալ վեթօինգ իրականացնելուց առաջ փորձագետները մշտապես առաջարկում են **պիլոտային տարբերակով** փորձարկել մշակված գործիքը, օրինակ՝ առաջնահերթ կիրառել ԲԴԽ դատավոր անդամների նկատմամբ: Գործընթացը պետք է ապահովի արդար քննության երաշխիքները, իսկ հանձնաժողովի բոլոր որոշումները պետք է լինեն պատճառաբանված, հիմնավորված և ենթակա լինեն բողոքարկման: Պիլոտային տարբերակի գործարկման հիման վրա դուրս կբերվեն որոշակի խնդիրներ, որոնք պետք է շտկվեն նախքան համընդհանուր կիրառումը:

Վեթօինգի գործիքի մշակմանը զուգահեռ անհետաձգելի քայլեր պետք է ձեռնարկվեն դատավորների թեկնածուների վերապատրաստման և ցուցակի կազմման ուղղությամբ: Այս ցուցակում ընդգրկված թեկնածուները պետք է նշանակվեն այն հաստիքներում, որոնք կառաջանան վեթօինգի, կամավոր պաշտոնից ազատման (Ալբանիայում հարյուրավոր դատավորներ հեռացան համակարգից նախքան վեթօինգը), գործող դատարաններում հաստիքների ավելացման արդյունքում: Դատավորների թեկնածուների վերապատրաստումը պետք է իրականացվի որակապես նոր ուսումնական ծրագրով, որը կարտացոլի այն առաջնահերթ

խնդիրները, որոնց հետ առնչվելու են դատարանները, օրինակ՝ կոռուպցիոն հանցագործությունների քննություն, ակտիվների վերադարձ, մարդու իրավունքների զանգվածային խախտումներ և այլն: Տվյալ ուղղությունները պետք է բխեն նախապես քարտեզագրված համակարգային խնդիրների լուծման անհրաժեշտությունից: Սա ենթադրում է Արդարադատության ակադեմիայի ուսումնական ծրագրի վերանայում, որոշակի ուղղությունների շեշտադրում, Արդարադատության ակադեմիայի դասընթացավարների վերապատրաստում (training of trainers): Անհրաժեշտ է նաև փոխել Արդարադատության ակադեմիայի ապագա ունկնդիրների պահանջվող քանակը որոշելու մեթոդը, այսինքն՝ ելնել ոչ թե ենթադրվող թափուր տեղերի քանակով, այլ պլանավորել ռեգերվայի մեթոդով, այն է՝ ստեղծել և աստիճանաբար համալրել թեկնածուների ցուցակը: Զուգահեռաբար պետք է բարձրացվեն դատավորների սոցիալական ապահովության երաշխիքները:

Դատական օրենսգիրք սահմանադրական օրենքի վերամշակման շրջանակում նաև անհրաժեշտ է ապահովել դատավորների թեկնածուների հավակնորդների որակավորման վերանայման և գնահատման համար հստակ և չափելի չափորոշիչների սահմանումը, գնահատող հանձնաժողովի կազմի, անդամների ընտրության մեխանիզմի բարելավումը՝ կամայականությունները բացառելու նպատակով: Թեկնածուների ցուցակները կազմելիս պետք է ապահովել դատավորների թեկնածուների ընտրության գործընթացի առավելագույն թափանցիկությունը և հաշվետվողականությունը, գործընթացում հանրության հնարավոր ներգրավումը:

Վերթինգի գործիքի հետ համակցությամբ, ինչպես նաև առանձին գործընթացով հնարավոր է կազմակերպել դատարանների կազմի նորացում՝ եղած հաստիքները նոր դատավորներով համալրելու, ինչպես նաև նոր հաստիքներ ստեղծելու միջոցով: Այս գործողությունների նպատակն է անկախ, բարձր բարեվարքությամբ, երբևէ դատական համակարգում չաշխատած թեկնածուների միջոցով նոր որակ բերել դատական համակարգը և հակակշռել գործող այն դատավորներին, որոնք որոշակի կերպով ներքաշված են եղել համակարգային կոռուպցիայի և այլ հանցավոր սխեմաների մեջ:

Հատկանշական է նշել, որ վերջին տարիներին Հայաստանում մեծացել է հետաքրքրությունն անցումային արդարադատության (ԱԱ) մեխանիզմների նկատմամբ՝ հատկապես 2018 թ. «թավշյա հեղափոխությունից» հետո, երբ հասարակական քննարկումները մարդու իրավունքների, իրավական պետության ամրապնդման և անցյալում տեղի ունեցած խախտումների գնահատման շուրջ դարձան առավել ինտենսիվ: ԱԱ մեխանիզմները Հայաստանում պետք է դիտարկվեն ոչ միայն դատաիրավական, այլ համակարգային և հանրային վստահությունը վերականգնելու միջոցառումների համատեքստում:

Առանձնացվում է չորս հիմնական ԱԱ իրականացման գործիքակազմ.

1. Քրեական արդարադատություն – պատասխանատվության իրականացման գործիքների՝ ի լրումն դատական ընթացակարգերի:

2. Ճշմարտության որոնման հանձնաժողովներ – անցյալում տեղի ունեցած խախտումների բացահայտման և փաստերի հաստատման մեխանիզմներ:

3. Փոխհատուցման ծրագրեր – նյութական և ոչ նյութական վնասների վերականգնում, որը նպաստում է հասարակության վերականգնողական արդարադատության պահանջներին:

4. Համակարգային բարեփոխումներ (լրստրագիա և վերթինգ) – պետական ինստիտուտներում վստահության ամրապնդում, բարեվարքության վերահսկում և անձնակազմի գնահատման մեխանիզմների ներդրում:

Հայտնաբերված մոտեցումները համահունչ են ՄԱԿ-ի 2004 թ. գլխավոր քարտուղարի զեկույցում նշված չափանիշներին՝ ըստ որոնց ԱԱ-ի հաջողության հիմքը կազմում է ճշմարտության բացահայտում + պատասխանատվություն + հատուցում + բարեփոխումներ:

Հայ գիտական շրջանակում ձևավորվել է ընդհանուր դիրքորոշում, որ ԱԱ իրականացումը պետք է ունենա երեք համադրելի բաղադրիչ.

1. Նորմատիվային – օրենսդրական և իրավական հիմքերի ստեղծում:

2. Ինստիտուցիոնալ – դատարանների, հանձնաժողովների և պետական կառույցների արդյունավետ մասնակցություն:

3. Բարոյահոգեբանական – հասարակության ներգրավվածություն, ներողամտության և համերաշխության ամրապնդում:⁶

ԱԱ մեխանիզմների ներդրումը Հայաստանում հնարավոր է միայն, եթե համատեղվեն քաղաքական կամքը, իրավական և ինստիտուցիոնալ հիմքերը, ինչպես նաև գիտական մոտեցումները ռազմավարական փաստաթղթերի հետ: Այն հանդիսանում է ոչ միայն իրավական, այլև սոցիալ-քաղաքական վերափոխման գործընթաց, որը պետք է դառնա բարեփոխումների օրակարգի անբաժանելի մաս

Եզրակացություն

Ամփոփելով ներկայացված վերլուծությունը՝ կարելի է արձանագրել, որ վեթեփնգը, որպես անցումային արդարադատության կարևորագույն գործիք, անհրաժեշտ և արդարացված միջոց է դատական իշխանության բարեփոխման գործընթացում: Հայաստանի Հանրապետությունում վեթեփնգի ներդրումը պետք է իրականացվի խստորեն սահմանված իրավական և կազմակերպչական հիմքերի վրա՝ ապահովելով դրա արդարությունը, թափանցիկությունը և հանրային վստահությունը:

Վեթեփնգի իրականացման արդյունավետությունն առավելապես կախված է նրանից, թե որքանով է այն միտված համակարգային փոփոխությունների խորացմանը՝ զուգակցվելով դատական համակարգի վերակազմակերպման, նոր կադրերի պատրաստման և նրանց սոցիալական երաշխիքների ամրապնդման հետ: Միայն այս պայմաններում հնարավոր կլինի հասնել այն նպատակին, որ վեթեփնգը դառնա ոչ թե քաղաքական զտման միջոց, այլ իրական լծակ՝ վերականգնելու դատական իշխանության նկատմամբ հասարակության վստահությունը և ամրապնդելու օրենքի գերակայությունը:

Հետևաբար, անհրաժեշտ է շարունակական և համապարփակ մոտեցում՝ հիմնված միջազգային լավագույն փորձի և ազգային առանձնահատկությունների համադրման վրա, ինչը կապահովի դատական համակարգի առողջացումը և կնպաստի իրավական պետության կայացմանը:

Ամփոփագիր: Սույն հոդվածում ուսումնասիրվում է վեթեփնգի (զտման) մեխանիզմը՝ որպես անցումային արդարադատության արդյունավետ գործիքակազմ՝ հատկապես հետհեղափոխական Հայաստանի Հանրապետության պայմաններում: Հեղինակը բացահայտում է վեթեփնգի նշանակությունը դատական իշխանության նկատմամբ հանրային վստահության վերականգնման, դատավորների բարեվարքության և անկախության բարձրացման համատեքստում: Հոդվածում հանգամանորեն քննարկվում են վեթեփնգի իրականացումը միջազգային փորձի օրինակներով, առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվում դրա իրա-

⁶ «Իրավաբանների հայկական ասոցիացիա» ՀԿ, Անցումային արդարադատության մեխանիզմների կիրառելիության հնարավորությունը ՀՀ-ում՝ միջազգային փորձի լույսի ներքո, Երևան, 2019:

վական հիմքերին, սահմանադրական ամրագրումների անհրաժեշտությանը, ինչպես նաև վերթինգ իրականացնող մարմնի կազմի, գործառույթների և վերահսկողական մեխանիզմների ձևավորման հիմնախնդիրներին: Վերլուծվում են հնարավոր ռիսկերն ու շահարկումները, որոնք կարող են վերթինգը վերածել քաղաքական հաշվեհարդարի գործիքի՝ հակասելով դրա սկզբնական նպատակներին: Հեղինակը առաջարկում է փուլային և համապարփակ մոտեցում՝ վերթինգի գործընթացը համադրելով դատական համակարգի վերականգնվողման, նոր դատավորների պատրաստման և հասարակության լայն ներգրավվածության հետ: Վերթինգի արդյունավետ իրականացումը դիտվում է որպես կարևոր նախադրյալ՝ Հայաստանի Հանրապետությունում իրավական պետության և իրավունքի գերակայության սկզբունքի կայացման համար:

Annotation. This article examines the mechanism of vetting as an effective instrument of transitional justice, especially in the post-revolutionary Republic of Armenia. The author reveals the significance of vetting in the context of restoring public confidence in the judicial system, increasing the integrity and independence of judges. The article examines in detail the implementation of vetting using examples from international experience, paying special attention to its legal basis, the need for constitutional provisions, as well as the composition, functions and formation of control mechanisms of the body implementing vetting. The article analyzes potential risks and speculations that could transform vetting into a tool for political retribution, a departure from its original objectives. The author proposes a phased and comprehensive approach that combines the vetting process with the reorganization of the judicial system, the training of new judges and broad public involvement. Effective implementation of vetting is considered an important prerequisite for the establishment of a legal state and the rule of law in the Republic of Armenia.

Аннотация. В данной статье рассматривается механизм веттинга как эффективный инструмент переходного правосудия, особенно в постреволюционной Республике Армения. Автор раскрывает значение веттинга в контексте восстановления общественного доверия к судебной системе, повышения добросовестности и независимости судей. В статье подробно рассматривается реализация веттинга на примерах из международного опыта, особое внимание уделяется его правовым основам, необходимости конституционных положений, а также вопросам состава, функций и формирования контрольных механизмов органа, осуществляющего веттинг. Анализируются возможные риски и спекуляции, которые могут превратить веттинг в инструмент политического возмездия, противоречащий его первоначальным целям. Автор предлагает поэтапный и комплексный подход, сочетающий процесс веттинга с реорганизацией судебной системы, подготовкой новых судей и широким вовлечением общества. Эффективная реализация веттинга считается важной предпосылкой для становления правового государства и принципа верховенства права в Республике Армения.

Բանալի բառեր - վերթինգ, զտում, մարդու իրավունքներ և ազատություններ, անցումային արդարադատություն, հանցավոր ճանապարհ, գույքի բռնագրավում, պետական և քաղաքական գործիք:

Keywords: vetting, filtration, human rights and freedoms, transitional justice, criminal path, confiscation of property, public and political figure.

Ключевые слова: веттинг, фильтрация, права и свободы человека, переходное правосудие, преступный путь, конфискация имущества, государственный и политический деятель.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. «Vetting» : Online Etymology Dictionary: Merriam-Webster
2. Lapidos Juliet «Vetting Vet The origins of vet, verb tr»([http:// www.slate. com/id/ 2199254/](http://www.slate.com/id/2199254/)):«Richardson Defense Raises Questions» ([http:// www.politico.com/ news/stories/0307/3054.html](http://www.politico.com/news/stories/0307/3054.html))

1. International Center for Transitional Justice (ICTJ); Pablo de Greif and Alexander Mayer Rieckh (2007): "Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies"
2. «The International Center for Transitional Justice (ICTJ) on Vetting» (<http://www.ictj.org/our-work/research/vetting>)
3. UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States: Vetting. United Nations, New York and Geneva, 2006:
4. Horne, C. M. Building Trust and Democracy: Transitional Justice in Post-Communist Countries. Oxford University Press, 2017:
5. Duthie, R. Transitional Justice and Displacement. Social Science Research Council, 2012:
6. Իրավաբանների հայկական ասոցիացիա» ՀԿ, Անցումային արդարադատության մեխանիզմների կիրառելիության հնարավորությունը ՀՀ-ում՝ միջազգային փորձի լույսի ներքո, Երևան, 2019:

Բայանդուրյան Ա. - ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ, ՀՀ փաստաբանների պալատի անդամ, էլիասցե՝ ararat.bayanduryan@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 18.07.2025 թ., տրվել է գրախոսության 18.07.2025 թ., երաշխավորվել է իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր, Գ. Սաֆարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.01.2026 թ.: